

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 3, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 334.012.

Ю. П. Майданевич,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УЗГОДЖЕННЯ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ІНТЕГРАЦІЙНИХ СТРУКТУР ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ

В статті досліджується організаційно-економічний механізм узгодження інтересів учасників інтеграційних структур переробних підприємств аграрної сфери. Вдосконалюються аспекти узгодження інтересів між учасниками інтеграційних формувань.

The paper investigates the organizational-economic mechanism of coordination of interests of integration structures processing enterprises of agricultural sector. Improving aspects of coordination of interests between the parties integrative forces.

Ключові слова: інтеграція, кооперація, інтеграційна структура, система ефективної взаємодії, горизонтальна інтеграційна структура.

Keywords: integration, cooperation, integration structure, the system of effective cooperation, horizontal integration structure.

Вступ. Розвиток АПК України (після 2000р.) ознаменувався, на наш погляд, позитивним процесом формування інтеграційних структур. Слід зазначити, що в Україні в основному розвиваються дві основні форми інтеграційних структур - холдинги й фінансово-промислові групи, а також союзи (асоціації). З позицій правового оформлення в основу організації інтеграційних структур мають бути покладені два основних фактори: повне чи часткове об'єднання матеріальних та нематеріальних активів (капіталу); технологічно-економічна інтеграція з метою реалізації інвестиційних та інших проектів (програм), що спрямовані на підвищення рівня конкурентоздатності та розширення ринку збуту товарів та послуг, підвищення рівня ефективності виробництва та вирішення проблем безробіття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і загальнонаукові проблеми формування організаційно-економічних механізмів управління інтегрованими структурами аграрних і переробних підприємств знайшли відображення у роботах вітчизняних і закордонних вчених, як Г.В. Балабанов, А. Г. Борщ, В.М. Геєць, В.М. Гончаров, Л. Гурвіц, Т.С. Клебанова, Т.І. Костюченко, О.М. Могилюний, Т.Л. Мостенська, М.К. Пархомець, П.Т. Саблук, А.В. Ставицький, О.В. Хомяк, О.І. Черняк та інших.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є дослідження організаційно-економічного механізму узгодження інтересів учасників інтеграційних структур переробних підприємств аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, за рамками офіційного визначення інтеграційних структур залишився ще один дуже важливий основний фактор - формування системи ефективної взаємодії. Цей фактор вкрай необхідний як при об'єднанні капіталу й виборі напрямку й механізму інвестування сумованих ресурсів у ті або інші проекти, так і при визначенні схеми розподілу результатів фінансово-господарської діяльності.

На нашу думку, під інтеграційною структурою, слід розуміти об'єднання суб'єктів господарської взаємодії (на основі «жорсткої» або «м'якої» організаційної побудови), у якому частково або повністю об'єднано матеріальні та нематеріальні активи з метою технологічно-економічної інтеграції з метою реалізації інвестиційних чи інших проектів шляхом ефективної взаємодії.

Виходячи з даного визначення, інтеграційна структура дозволяє акумулювати ресурси (фінансові, матеріальні й ін.) з метою здійснення інвестиційних й інших проектів, сприяє зміцненню зв'язків у технологічній або економічній інтеграції учасників, підвищує зацікавленість всіх учасників у максимізації кінцевого результату.

Об'єктивною основою розвитку інтеграційних структур в АПК України на сучасному етапі є складна система виробничо-фінансових відносин між усіма учасниками агропродовольчого комплексу країни, що визначає кооперацію праці.

По змісту терміни «інтеграція» й «кооперація» багато в чому схожі, оскільки визначають процес об'єднання певних елементів, частин у єдине ціле.

У загальному розумінні кооперація - це виробничі зв'язки між підприємствами суміжних галузей щодо спільного виробництва кінцевої продукції. При цьому кооперування можна класифікувати за галузевим і територіальним принципами.

Коопераційні зв'язки між сільським господарством і підприємствами харчової промисловості, галузей, які забезпечують фонди, і сфери торгівлі існували завжди. Питанням аграрної й промислової кооперації приділялася увага в роботах К. Маркса й Ф. Енгельса як «союзу землеробства й промисловості», А. Маршалла як багатооб'єднуючого рухові для організаційної кооперації, А. Сміта як стійкого взаємозв'язку між сільськогосподарським виробником і промисловістю й ін. Ученими й практиками нашої країни проблеми формування й розвитку коопераційних зв'язків, створення на їхній основі міжгалузевих комплексів особливо інтенсивно почали розглядатися з другої половини 1960-х - початку 1970-х років.

Однак прості коопераційні зв'язки не приводять до стійкого взаємозв'язку між галузями, сферами, а також їхньої зацікавленості в досягненні кінцевого результату. Коопераційні зв'язки лише сприяють зближенню різних галузей і сфер у рішенні загальних виробничогосподарських проблем. Яскравим прикладом практичної реалізації кооперації служить агропромисловий комплекс (АПК) - складна система, у якій всі стадії господарсько-технологічного ланцюга від виробництва сільськогосподарської сировини до виробництва готової продукції розбиті на окремі ланки й роз'єднані між різними галузями, сферами. Внаслідок цього практично в кожній галузі, що розвивається самостійно, АПК зложилися специфічні механізми ціноутворення, формування й розподілу прибутку, галузевого управління, організаційно-економічних відносин із суміжними галузями, сферами, і т.д. На думку деяких економістів [1], єдиною системою АПК не був навіть у роки планово-адміністративної економіки, хоча формально всі його структурні ланки були оформлені організаційно в єдину надпотужну організацію.

На нашу думку, головною причиною того, що за всі роки існування в АПК реальної господарської єдності не створено, а з переходом до ринкових відносин ще більш ускладнене встановлення рівноправних відносин сільськогосподарських виробників зі сферою переробки, є створення простих коопераційних зв'язків в основі АПК, що не дозволяють розвивати економічну зацікавленість.

Інтеграція на відміну від кооперування спрямована не тільки на економічне зближення суб'єктів для рішення великих соціально-економічних завдань, але й на створення економічно залежних об'єднань, що відрізняється стійкими зв'язками учасників. Отже, інтеграційні структури являють собою форму узгодження інтересів учасників усередині економічно перелогового об'єднання, а також захист їхніх інтересів у взаємодії з зовнішнім оточенням.

Формування інтеграційних структур, як відзначено багатьма вченими [2,3,4], дозволяє вирішити практично все коло завдань, що виникають сьогодні перед підприємствами харчової промисловості, сільського господарства, сфери торгівлі: оперативно реагувати на зміну ринкової ситуації, досягати зниження рівня виробничих витрат, акумулювати та залучати додаткові кошти, підвищувати рівень оперативності та маневреності використання технічних, трудових, фінансових та інших видів ресурсів. При настільки явних перевагах інтеграції слід зазначити, що процес формування інтеграційних структур носить не повсякденний і трохи спонтанний характер.

Останнє зв'язано з тим, що в Україні на цей час практично відсутні положення по функціонуванню різних форм інтеграційних структур, не відпрацьовані їхні організаційно-правові форми, не визначена співвідношення учасників за видами діяльності, не знайдені методи техніко-технологічного й виробничо-економічного управління, способи й форми ведення фінансово-розрахункової діяльності. Крім того, однієї з основних особливостей процесу інтеграції в нашій країні, стала спрямованість формування «зверху вниз», а не «знизу нагору», як у європейських країнах. Останнє приводить до зайво швидкого, спрощеного формування інтеграційних структур, а також появи негативних (соціальних і психологічних) явищ.

Рішення проблеми, на нашу думку, криється в необхідності розробки механізму узгодження інтересів учасників інтеграційних структур. Питання узгодження інтересів інтеграційних структур базуються на визначенні сутності й мети інтегрування, а також включають сукупність аспектів: структурно-організаційних, функціональних, економічних, соціально-психологічних.

Економічна сутність інтеграційних утворень полягає не лише у збільшенні суб'єктів господарювання [5], певному обмеженні монопольного впливу підприємств харчової промисловості та підтримці аграрних виробників, відновленні розірваних виробничих зв'язків, а і у підвищенні рівня соціально-економічних показників діяльності кожного учасника на основі ефекту синергії від інтеграції. На думку Т.В. Тарелкиной [4], одержання синергичного ефекту можливо тільки при певній взаємодії учасників, коли внесок кожного спрямований на досягнення загальної мети інтеграційної структури. Наведена певна взаємодія учасників, на наш погляд, і являє собою систему ефективної взаємодії.

Головна мета інтегрування як процесу – полягає у створенні такого інтеграційного утворення, яке здатне не лише забезпечити конкурентоспроможність підприємств агропродовольчої сфери і одержання прибутку, а і забезпечити стабільне ринкове положення та прибутковість виробничо-господарської діяльності на перспективу. Безумовно, специфічні цілі кожного учасника можуть трохи відрізнятися від загальної, а можливо, і суперечити цілям інших учасників інтеграційної структури. Однак всі специфічні цілі окремих учасників підлегли одній загальній меті.

Структурно-організаційний аспект узгодження інтересів між учасниками інтеграційних формувань включає наступне.

По-перше, визначення типу організаційної побудови: з «твердою» централізацією (холдинги), з «м'якою» централізацією (ФПГ), децентралізовані (союзи, асоціації), змішані (кооперативи).

По-друге, організацію міжгалузевих зв'язків: одне - або багатогалузеві структури. Як правило, багатогалузеві інтеграційні структури є багато продуктивими, орієнтовані на охоплення великої кількості сегментів внутрішнього або зовнішнього ринку.

По-третє, визначення масштабу виробничо-господарської діяльності: регіональні, міжрегіональні, транснаціональні. Створення інтеграційних структур може відкрити суб'єктам господарської взаємодії шлях до розширення внутрішньорегіонального ринку, вихід на міжрегіональні або міжнародні ринки. Крім того, як відзначають фахівці [3,6,7], інтеграційні структури можуть виступати зручною формою висновку частини капіталу з галузей, що зштовхнулися зі спадом виробництва, особливо при довгостроковому скороченні попиту на їхню продукцію.

По-четверте, спрямованість ініціювання створення «зверху до низу» (за рішенням органів влади), «знизу нагору» (з ініціативи учасників). При цьому, якщо ініціатором створення інтеграційної структури виступала держава, то пріоритетом в економічній меті є не одержання прибутку, а вирішення завдань забезпечення продовольчої безпеки, зростання аграрного виробництва, залучення позабюджетних коштів і т.п., або соціальна мета.

По-п'яте, спрямованість інтеграції: вертикальна, горизонтальна, конгломеративна. Кожна з форм відрізняється рядом переваг і недоліків. Для вертикальної інтеграції головною перевагою є відновлення виробничо-технологічних зв'язків, недоликом - територіальна розосередженість.

Горизонтальні інтеграційні структури відрізняються гнучкістю ціноутворення й широкою сферою впливу на ринок, а також можливостями техніко-технологічного вдосконалювання, однак створюються вони на невеликий проміжок часу, в основному для затвердження на ринку й «виживання» в умовах твердої конкуренції. Крім того, вертикальна й горизонтальна інтеграції сприяють одержанню операційної синергії.

Як справедливо підкреслено Рогач О. І [5], вертикальна інтеграція може забезпечувати кращу координацію при використанні взаємодоповнюючих високоспеціалізованих активів на різних стадіях виробничого процесу; горизонтальна - дозволяє домогтися економії на умовно постійних витратах і реалізувати економію на масштабах виробництва. Конгломеративна інтеграція, що дає значні масштаби для диверсифікованості, дозволяє гнучко реагувати на зміни ринкової ситуації й випускати нову продукцію, однак має складну фінансово-контрольну систему обліку витрат на виробництво й реалізацію різної продукції.

Головна мета в реалізації структурноорганізаційного аспекту в узгодженні інтересів учасників інтеграційних структур - відновлення зруйнованих виробничо-технологічних зв'язків між економічно взаємозалежними суб'єктами господарської взаємодії, галузями, сферами.

Функціональний аспект узгодження інтересів між учасниками інтеграційних формувань заснований на двох принципових моментах.

1. Визначення центра у формуванні інтеграційної структури: аграрний, промисловий, фінансово-кредитний, торговельний, науково-дослідний. Кожен вид інтеграційної структури має переваги й недоліки. Перевагою інтеграційної структури з банківським (фінансово-кредитним) центром є можливість залучення у виробництво більших фінансових резервів, недоликом - ігнорування банком (фінансово-кредитною установою) інтересів виробництва, орієнтація на одержання високих доходів за рахунок спекулятивних угод. Перевага інтеграційної структури з промисловим центром полягає в налагодженні міцних економічних зв'язків по всьому виробничо-технологічному ланцюзі, зміцненні ринкових позицій, недоликом - у недостатці фінансових ресурсів для істотного техніко-технологічного відновлення. Головна перевага інтеграційної структури з торговим центром полягає в можливості контролювання витрат і доходів не тільки виробництва, але й розподілу продукції, недоликом - в ігноруванні інтересів виробничого циклу. Перевагою інтеграційної структури з науково-дослідним центром є можливість інноваційного розвитку виробництва й розподілу продукції, недоликом - недостача фінансових ресурсів.

2. Кожен з учасників інтеграційного формування має певну спеціалізацію у виконанні певних функцій. На нашу думку, в інтеграційній структурі реалізується принцип спеціалізації компанії не тільки з погляду переробки, але й за функціями управління. Таким чином, чіткий розподіл функцій дозволяє учасникам інтеграційної структури домогтися кращої їхньої реалізації. Отже, головна мета реалізації функціонального аспекту узгодження інтересів учасників - поглиблення спеціалізації функцій фінансово-господарської діяльності.

Багато ускладнень у формуванні інтеграційних структур в агропромисловому комплексі складаються, на нашу думку, у слабкій реалізації економічних аспектів. У сучасній літературі належним чином висвітлені питання об'єднання матеріальних та нематеріальних активів [7,8,9,10], а також їх інвестування у ті або інші проекти [2,3,6,11], менш вивчені - проблеми ефективності створення інтеграційних структур, а також організації фінансових потоків.

Детальний розгляд економічних аспектів у практиці формування інтеграційних структур в агропромисловому комплексі України [4,6,9,11] дозволило виділити деякі вигоди.

1. Внаслідок того, що прибуток виникає на кінцевому етапі виробничо-технологічного ланцюга, інтеграційні структури заощаджують на сплаті подвійних податків.

2. Організація повного виробничо-технологічного ланцюга сприяє глибокій переробці й зниженню втрат сировини, підвищенню якості продукції, і зменшенню витрат на її виробництво й реалізацію.

3. Проблема дефіциту фінансових ресурсів вирішується усередині інтеграційної структури за допомогою кредитування вхідними в її склад фінансово-кредитними установами або за допомогою внутрішнього кредитування.

Враховуючи вищевикладені вигоди, а також те, що на одиницю продукції, що випускається, умовно постійні витрати скорочуються, а змінні - залишаються постійними, можна зробити висновки.

1. Зі збільшенням обсягу випускає продукції, що, за рахунок залучення в інтеграційну структуру більшої кількості учасників, безпосередньо пов'язаних з випуском даної продукції, сукупні витрати на виробництво й реалізацію продукції, відносно на кожного учасника, знижуються до певної граничної величини.

2. Зі збільшенням обсягу продукції за рахунок залучення до інтеграційної структури більшого числа учасників, безпосередньо пов'язаних з виробництвом даної продукції, доходи від виробництва і реалізації продукції, що припадає на кожного учасника, зростає до певної граничної величини.

3. Оптимальна кількість учасників інтеграційної структури, безпосередньо пов'язаних з випуском конкретної розглянутої готової продукції, можна визначити по співвідношенню сукупних витрат і сукупних доходів.

Таким чином, головна мета реалізації економічного аспекту в узгодженні інтересів учасників інтеграційних структур полягає у визначенні оптимального співвідношення сукупних доходів і сукупних витрат. Останнє зумовлює потребу у детальному аналізі у кожному конкретному випадку структури витрат та доходів.

Соціально-психологічні аспекти узгодження інтересів між учасниками інтеграційного формування пов'язані з проявом соціальної напруженості (міні-

аграрної війни) через розбіжності в культурних цінностях села й нового бізнесу, що приходять з міста; внаслідок психологічної неготовності сільських жителів самостійно займатися сільськогосподарською працею й брати на собі всі ризики, пов'язані з виробництвом і реалізацією сільгосппродукції.

Перераховані й інші негативні соціально-психологічні аспекти пов'язані з деякою інертністю соціальних процесів у ході економічних і політичних реформ, поступової адаптованістю населення до нових умов господарювання, а сільського - особливо. Для індустріальних суспільств властива асинхронність у політико-управлінських рішеннях і соціальних подіях і процесах.

Розвиток ринкових відносин сприяє досягненню рівних можливостей, тобто свободу вибору, а не досягнення результатів. Для становлення особистості, її соціально-психологічної адаптації до умов господарювання, що трансформуються, важлива не тільки воля вибору як ціль й як засіб, але й ступінь реалізованості волі на рівні людини, суспільства й миру.

Отже, для досягнення соціально-психологічної адаптації населення доцільним є формування інтересів економічного та неекономічного характеру, у т.ч. окреслення культурно-ціннісних орієнтирів, коли головною всередині організації стає трудова дієздатність її працівників. Формування інтеграційних структур, орієнтованих на інтеграцію аграрного й промислового секторів, є одним з рішень наведених вище соціально-психологічних й економічних аспектів.

У цілому головна мета соціально-психологічного аспекту в узгодженні інтересів учасників інтеграційних структур - формування культурно-ціннісних орієнтирів.

Висновок. Таким чином, розробка організаційно-економічного механізму узгодження інтересів учасників інтеграційної структури дозволяє зробити деякі висновки.

1. Процес інтеграційної взаємодії має відповідати принципам: паритетність фінансового й виробничого центрів; комплексність побудови; системний підхід у розробці програми й управлінні розвитком; диференційованість інтеграційних зв'язків; єдність і цілісність всіх учасників у досягненні загальної мети.
2. Інтеграційна взаємодія включає, по-перше, узгодження інтересів фінансового й виробничого центрів, по-друге, узгодження інтересів кожного центра з інтересами інших учасників інтеграційної структури.
3. Оцінка ефективності досягнення кінцевого результату визначається з позицій економічного, інноваційного, соціального й ринкового результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Базиков А. Аграрные корпорации – перспектива развития / А. Базиков, Д. Немытов // Экономист. – 2005. – № 7. – С. 86–88.
2. Білорус О. Г. Глобальна корпоратизація і національна стратегія розвитку України / О. Г. Білорус // Збірник доповідей та тез Міжнародного економічного форуму „Теорія і практика розвитку корпоративного сектора економіки України в контексті цілей тисячоліття та світової глобалізації”, 27-28 травня 2004 р. : матеріали доповідей і тез. – К. : Видавничий дім „Корпорація”, 2004. – С. 12–26.
3. Корпоративне управління в Україні в сучасних умовах / [Лессер Б., Бондарчук І., Борисенко З. та ін.]; за ред. І. Розпуненка та Б. Лессера. – К. : Вид-во „К.І.С.”, 2004. – 306, [108] с.
4. Тарелкина Т. В. «Как провести оценку эффективности системы маркетинга в своей организации» // "Справочник экономиста"
5. Рогач О. І. Міжнародні інвестиції: теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій / О. І. Рогач. – К. : Либідь, 2005. – 716 с.
6. Лещенко М. М. Корпоративне управління холдингових структур / М. М. Лещенко // Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика : міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 лист. 2010 р. : зб. матеріалів. – Харків, 2010. – С. 52-54.
7. Лапа В. Крупнейшие аграрные компании Украины: эффективность и конкурентоспособность [Електронний ресурс] / В. Лапа, А. Лиситса, Р. Сластён, М. Федорченко // Український клуб аграрного бізнесу : Web-сайт. – Електрон. дані та прогр. – Режим доступу : <http://www.agribusiness.kiev.ua/uk/anons/1270821719/> – Назва з екрану.
8. Лук'яненко Д. Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності / Д. Г. Лук'яненко. – К. : КНЕУ, 2005. – 204 с.
9. Піддубний І. О. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства : навч. посіб. / І. О. Піддубний, А. І. Піддубна; за ред. І. О. Піддубного. – [2-е вид., стереотип.]. – Харків : ВД „ІНЖЕК”, 2006. – 270 с.
10. Портер М. Е. Стратегія конкуренції / М. Е. Портер; [пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський]. – К. : Основи, 1998. – 390 с.
11. Федчук В. Холдинг: еволюція, сутність, поняття / В. Федчук // Хозяйство и право. – 1996. – № 12. – С. 63–70.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"